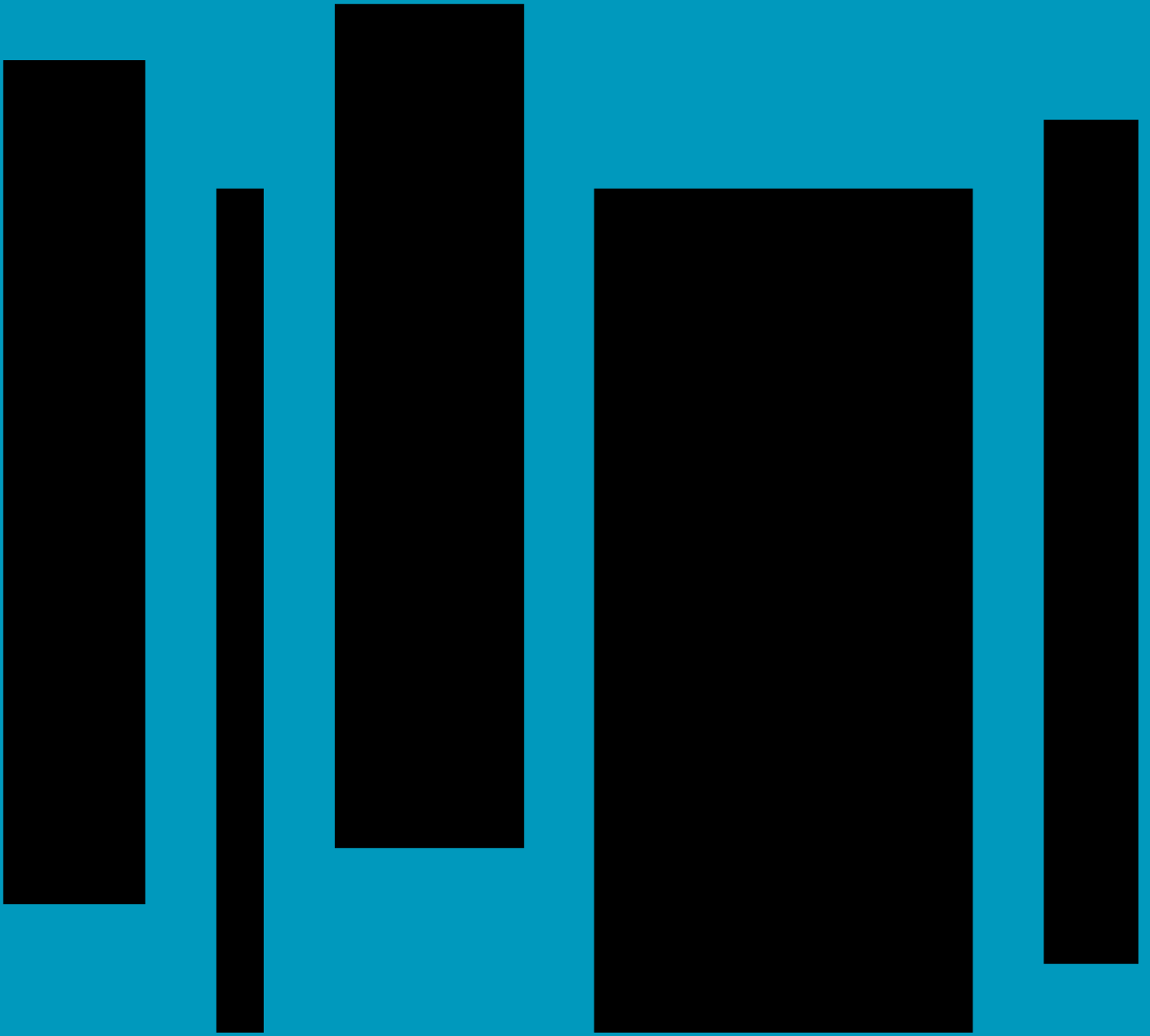

Eşitsizliklerin Azaltılması

3. imece Destek Programı Araştırma Raporu

imece

Mültecilerin eğitim, istihdam, sosyal hayata katılımını destekleyen ve psiko-sosyal durumlarını iyileştiren araç, model ve yöntemleri nasıl geliştiririz?

Dünyada Mülteciler: Genel Bir Bakış

Mülteci sorununun medyada sık sık günümüzün en büyük insani krizi olarak bahsedilmesinin haklı sebepleri var; günümüz itibarıyla **dünyada yaklaşık olarak 68,5 milyon¹ zorla yerinden edilmiş² insan var. Bu büyük sayının 25,4 milyonu ise mültecilerden³ oluşuyor.**

Mülteci krizi, her geçen yıl daha da büyüyor. Dünyadaki toplam mülteci sayısı 2016 yılından 2017 yılına %10 artmış durumda.⁴ 2003'te zorla yerinden edilen insan sayısı günlük 10,000 kişi civarındaydı, 2017'de ise 44,000'e ulaşmış durumda.⁵ Bu sayı gelecekte küçülecek gibi gözüküyor, yukarıda belirtilen sebeplere ek olarak, iklim değişikliğinin de zorunlu göçleri arttırmayı bekleniyor. **Araştırmalar 25 milyon ile 1 milyar insan arasında kişinin zorunlu olarak göç edeceği tahminlerinde bulursa da bu konuda en yaygın alıntılanan araştırma, iklim değişikliği sebebiyle göç etmek zorunda kalacak insanların sayısının, 2050 yılında 200 milyon kişiye varacağını öngörüyor.⁶**

Mülteci popülasyonu, yaşadıkları 'ev sahibi' ülkelerin halkları ile karşılaştırıldığında ortalama sağlık beklentileri ve hayat şartları anlamında dünyada en çok ayrımcılığa uğrayan gruplardan biridir. Mültecileri kabul eden ülkelerin, bu yükü kaldıracak ekonomik güce sahip olması beklenebilir, fakat mültecilerin %85'i gelişmekte olan ülkelerde⁷ hayatlarına devam ediyorlar. Bu ülkelerin genellikle yüksek eşitsizlikler barındıran toplumlar olması, hassas bir grup olan mültecileri daha da kırılgan hale getiriyor ve hayat şartlarını çok zorlu kılıyor.

Mültecilerin hakları ve hayat koşullarının iyileştirilmesi konusu, küresel anlamda öncelikli görülen konu başlıklarından biri. Göç konusu, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin de tanıdığı bir konu, böylelikle göç konusu sürdürülebilir kalkınmanın gündemine ilk defa böyle kapsamlı bir çerçevede girmiş oldu. Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin göç konusunda herhangi bir spesifik hedefi bulunmazken, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin konu ile ilgili birçok hedefi bulunmakta.⁸ Eşitsizliklerin azal-

1 - UNHCR, "Global Trends" 2017.

2 - Zorla yerinden edilmiş kişi, genellikle silahlı çatışma ya da doğa kaynaklı afetler sebebiyle, bir kişinin evinden ya da ülkesinden zorla ayrılması/çıkarılması durumuna maruz kalmış kişileri kapsıyor.

3 - Mülteciler; eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da 'uluslararası koruma' talebinde bulunan kişilere verilen isim. Kaynak: UNHCR, "Mülteci ve Göçmen?", 2016.

4 - UNHCR, "Global Trends" 2017.

5 - A.g.e.

6 - IOM, "Migration and Climate Change", 2018.

7 - UNHCR, "Global Trends: Forced Displacement in 2017", 2018.s. 3.

8 - UNDP, "Küresel Hedefler".

tılmasına yönelik olan 10. Hedefin bir alt hedefi olan Hedef 10.7 “Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasıyla insanların sistemli, güvenli, düzenli ve sorumlu göçlerinin ve yer değiştirmelerinin kolaylaştırılması”, direkt olarak göç konusuna yönelik. Aynı zamanda 17 hedeften 11’i bu konuyu yatay kesen indikatör ve alt-hedefler bulundurmakta.⁹ Hedeflerin konu hakkında sunduğu çerçeve, göç konusunda politika üretmek ve bu konuda verilerin takibi konusunda adımlar atmaya teşvikler yaratıyor.

imece, başlattığı yeni destek programı ile mülteci alanına odaklanarak, Türkiye’de bu konuda yaşanan pek çok sorunun çözülmesine yönelik fikirler geliştiren girişimcileri destekleme görevini üstleniyor. imece, bu kapsamlı ve çok katmanlı sorun alanında farklı müdahaleler tasarlamayı kolaylaştıran bir platform rolünü benimsiyor.

Türkiye’de Mülteciler: Sayılar ve Tanımlar

Odağımızı Türkiye’ye çevirdiğimizde, mülteci sorununun son sekiz yılda ülkenin en önemli meselelerinden biri haline geldiğini söylemek mümkün. Türkiye’de kayıtlı toplam mülteci sayısı 3,9 milyon olarak belirtiliyor.¹⁰ Bu sayılarla Türkiye, dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumuna sahip.¹¹ Türkiye’deki bu yüksek sayının büyük çoğunluğu, Suriye İç Savaşı ile birlikte, 2011 yılında başlayan dalgaların sonucu. Türkiye’deki toplam mülteci nüfusunun 3,6 milyonunu Suriyeli mülteciler oluşturuyor. Geri kalan mülteci nüfusu ise Irak, Afgan ve Somali çoğunlukta olmak üzere diğer halklardan geliyor.

Türkiye’deki mülteci sorununu ele alırken önce sorunun terminolojik olarak nasıl ele alındığını anlamakta fayda var. Türkiye’de mülteci terimi, medya ve çeşitli yayınlarda sıklıkla Suriye’den ve yukarıda bahsettiğimiz diğer ülkelerden gelenler için kullanılıyor olsa da aslında mevzuattaki çok daha sınırlı bir kesim için kullanılıyor. 2014 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda düzenlendiği üzere yalnızca Avrupa’dan gelen sığınmacılar ülkemizde “mülteci” olarak addediliyor. Farklı koşullarda ülkeye sığınan gruplar için farklı statüler verilmiş durumda. **Ancak hem kamu tarafından yapılan çalışmalarda hem de sivil toplum ve akademide mülteci kavramı tüm sığınmacı gruplar için şemsiye bir kavram olarak kullanılmakta. Bu sebeple biz de bu çalışmada Suriye’den ve diğer ülkelerden gelen topluluklar için mülteci kavramını kullandık.**

9 - Migration Data Portal, “Sustainable Development Goals”, 2018.

10 - Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Göç ve Uyum Raporu/Migration and Integration Report”, 2018, s. 242

11 - UNHCR, Refugee Situations Operational Portal, son güncelleme tarihi 9 Nisan 2019.

Mevzuattaki tanımlar ise aşağıda verilmiştir:¹²

Mülteci kimdir?

Vatandaşı olduğu ülke dışında olan ve “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu” için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişilere mülteci denir. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi 1961 tarihinde, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol ise 1967 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır. Bununla birlikte ülkemiz Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenen coğrafi sınırlama ilkesini kabul ettiğinden, 2014 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda düzenlendiği üzere yalnızca Avrupa’dan gelen sığınmacılar ülkemizde “mülteci” olarak addedilmektedir.

Sığınmacı kimdir?

Mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere sığınmacı denir. Bu terim genellikle mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılmaktadır. Statüleri resmi olarak tanınmamış olsa da sığınmacılar vatandaşı oldukları ülkelere zorla geri gönderilemezler.

Göçmen kimdir?

Maddi ya da sosyal durumlarını iyileştirmek, kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak gibi sebeplerle orijin ülkeleri dışında bir ülke veya bölgeye göç eden kişilere göçmen denir. Mülteci olarak farklı olarak göçmen, ülkesinden zulme uğrayacağından korktuğu için değil, eğitim ve çalışma gibi sosyokültürel ya da ekonomik nedenlerle ve kendi arzusu ile ayrılan kişidir. Göçmenler, vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam etmektedirler.

Düzensiz göçmen kimdir?

Maddi imkânsızlık ya da suç kaydı olması sebebiyle vatandaşı olduğu ülkeden diğer bir ülkeye yasa dışı yollardan ulaşmaya çalışan, göç ettiği ülkede kalmak için yasal bir hakkı bulunmayan ve o ülkenin yasalarını ihlâl ederek giriş yapan kişilere düzensiz (yasadışı) göçmen denir.

Vatansız kimdir?

Kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişilere vatansız kişiler denir.

2011'den bu yana Suriye İç Savaşı'ndan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyeli insanlar için ise, sayıca çok fazla olmalarından ötürü 11 Nisan 2014 tarihinde "geçici koruma statüsü" adıyla diğer mültecilerden farklı bir statü verilmiştir. Bu durum Suriyeli mültecilerin farklı ihtiyaçlarına ve konunun ülkedeki önemine işaret etmekte.

Türkiye'deki ikinci büyük mülteci grubu olan Afgan mülteciler, ilk göç dalgasını yaklaşık 40 yıl önce yapmış. Son yıllarda ise bu sayı tekrar artış göstermekte, 2018'in ilk çeyreğinde Türkiye'ye giriş yapan 20.000 kadar Afgan vatandaşı olduğu belirtiliyor. Bu grubun, İran üzerinden yürüyerek Türkiye'ye ulaşmaya çalıştığı ifade ediliyor. Toplam nüfusun 169 bin Afgan mülteci olduğu düşünülürse, bu önemli bir sayı olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye'de ayrıca, Irak Savaşı ile Türkiye'ye gelmiş 143 bin Irak vatandaşı, 35 bin İran vatandaşı ve 4 bin 800 Somali uyruklu mülteci bulunuyor.¹³

Türkiye'de mülteci sorununu incelediğimizde gerek sahada yaptığımız görüşmeler gerek ulaştığımız kaynakların neredeyse tamamının odağında Suriyeli mülteciler olduğunu görüyoruz. Yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli sığınmacıya on yıldan kısa bir süre içinde ev sahipliği yapmaya başlanıldığı düşünüldüğünde, odağın Suriyeli mültecilerde olması oldukça olağan karşılanması gereken bir durum. Buna istinaden, raporun devamı Suriyeli mülteciler odağında olacaktır.

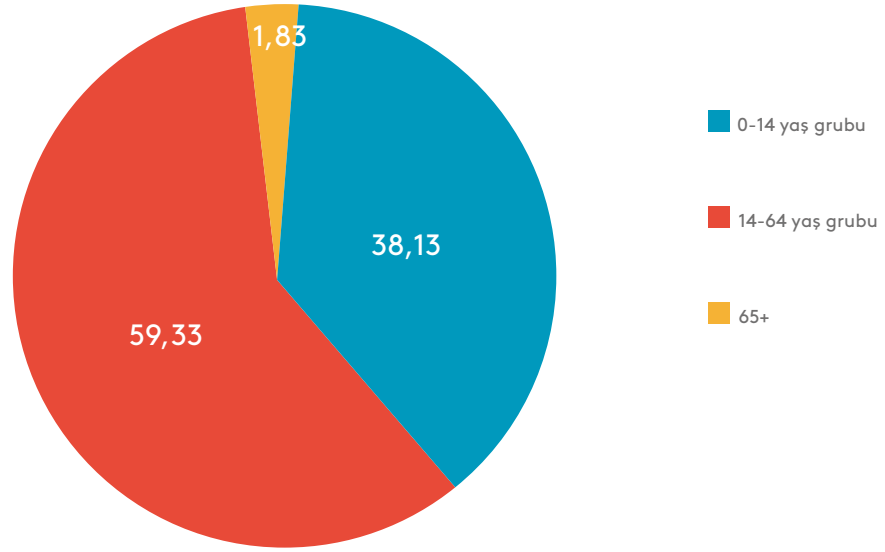
Türkiye'de Suriyeli Mültecilerin Demografik Yapısı

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin demografik özelliklerini incelediğimizde, en güncel kayıtlara göre nüfusun tam olarak 3.632.622 kişi olduğunu

13 - Sputniknews, "Türkiye, 3.9 milyon kişiyle en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke", 2018.

görüyoruz.¹⁴ Bu nüfusun büyük bir kısmı gençlerden oluşuyor, toplam nüfusun %71'i 30 yaşın altında, 0-4 yaş arası Suriyeli mülteci nüfusu toplama oranı ise %13'lük önemli bir dilimi kaplıyor.¹⁵ Bununla birlikte, 10 yıl içinde Türkiye'deki Suriyeli nüfusunun 1 milyon daha artacağı öngörülüyor.¹⁶ Aşağıdaki tabloda görülebileceği üzere, yaş gruplarına göre dağılımlara baktığımızda,¹⁷ 0-14 yaş arası Suriyeli nüfusun %38,8'lik bir dilimi, 15-64 yaş arası grubu %59,33'lük bir dilimi, 65+ yaş üstü yaş grubu ise yalnızca %1,83'lük bir dilimi oluşturuyor. **Bu çok yoğun çocuk ve genç oranı, tüm mültecilerde gözlemlenen bir durum, halihazırda dünyadaki toplam mültecilerin yarısından fazlası çocuklardan oluşuyor.**

Grafik 1: Suriyeli mültecilerin yaş gruplarına göre dağılımı

Suriyeli mültecilerin yaşam şekillerine bakıldığında, çoğunluğun kentlerde yaşamakta olduğunu görüyoruz. Ocak 2019 itibariyle verileri incelediğimizde, kamplarda yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 143 bin 382 kişi ve bu sayı, toplam mülteci sayısının yalnızca %4'ü.¹⁸

Suriyeli mültecilerin kayıtlı oldukları iller incelendiğinde ise, ilk beşte İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep ve Adana olduğunu görüyoruz. **Suriyeli mülteciler, geçici koruma statüsünün onlara sağladıkları eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim ve diğer sosyal hizmetler gibi haklardan yalnızca kayıtlı buldukları illerde yararlanabiliyorlar. Bununla beraber, iş imkanlarının fazlalığı, bulunduğu yerde dışlayıcı tavırla karşılaşma gibi sebeplerden ötürü büyük şehirlerde, özellikle İstanbul'da gerçek mülteci sayısının resmi sayılardan çok daha yüksek olduğu biliniyor.** Yaptığımız görüşmelerde de vurgulandığı üzere, özellikle 2016 sonrası gelen mültecilerde kayıtsızlık oranı çok daha yüksek.

14 - Mülteciler Derneği, "Türkiye'deki Suriyeli Sayısı", 2019.

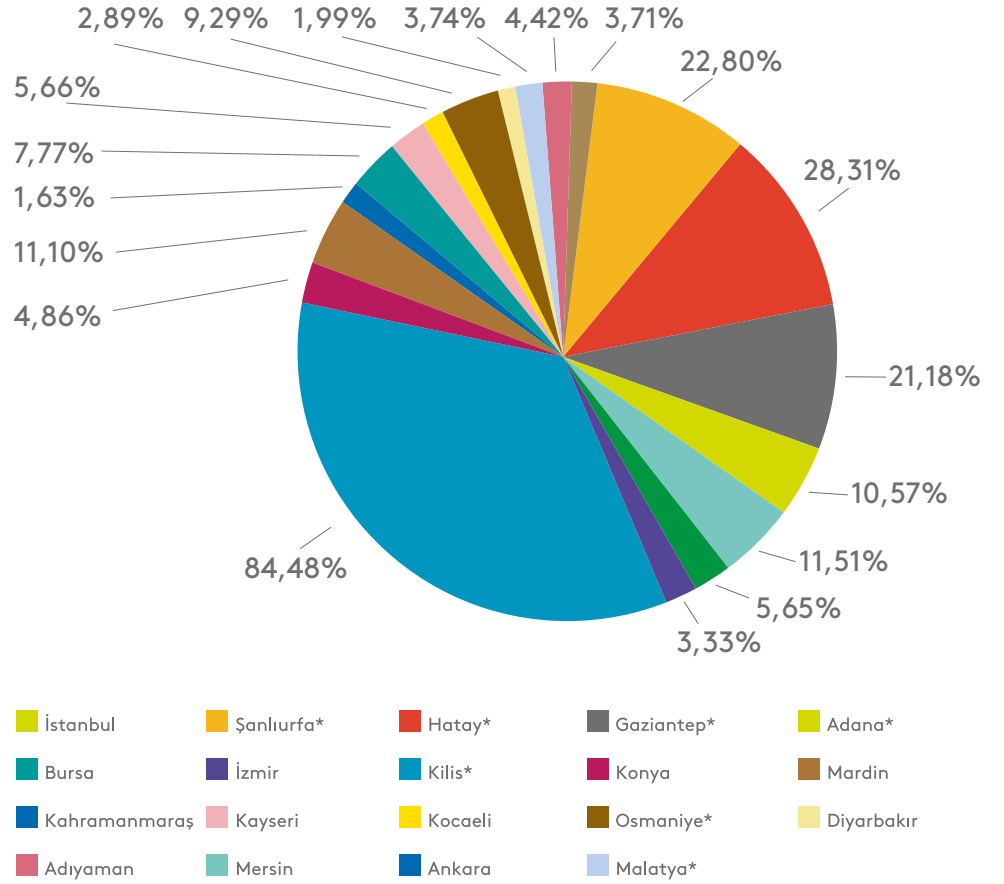
15 - A.g.e.

16 - INGEV, "Suriyeliler Tarafından Kurulan Şirketler İçin Potansiyel İyileştirme Alanları", 2017. s. 15.

17 - İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü "Biyometrik Verileri Alınarak Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı" .2017.

18 - Mülteciler Derneği, Türkiye'deki Suriyeli Sayısı, 2019.

Grafik 3: Suriyeli mültecilerin kayıtlı oldukları illere göre dağılım¹⁹

Türkiye'deki mültecilerin durum ve ihtiyaçları incelendiğinde, insanların ihtiyaçlarını hiyerarşik bir şekilde anlatan Maslow piramidinin her aşamasında eksiklikler olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar Maslow piramidinde olduğu gibi fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi ihtiyacı, saygı ihtiyacı, kendini gerçekleştirme şeklinde ayırım yapmamış olsak da; öncelikle mültecilerin barınma, giyinme, beslenme gibi **temel ihtiyaçların sağlanması**, ekonomik olarak kendine yeten bireyler olabilmeleri için **istihdama katılımları**, mülteci bireylerin **sağlık hizmetleri, eğitim gibi haklarına erişimi ve haklarının farkında olması, psiko-sosyal olarak iyi olma halleri** ve yüksek çatışma ortamından kaçan mültecilerin travmalarının rehabilitasyonu, mülteci ve Türkiye halklarının **uyum içinde birlikte var olması için dil bariyerinin aşılması, toplumsal algıların değişmesi** gibi ihtiyaçlar öne çıkmaktadır. Şehirdeki nüfusun fazla olması, mültecilerin sağlık ve eğitim gibi temel sosyal hizmetlere erişmesini çok daha önemli bir konuma getiriyor.²⁰

19 - AFAD, "Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması" 2017, sf. 19.

20 - İstanbul Politikalar Merkezi, "Healthcare Access For Syrian Refugees In Istanbul: A Gender-Sensitive Perspective", 2019, sf. 9

Raporun devamında bu ihtiyaçlar ile ilgili verileri paylaşırken, saha araştırmasında elde ettiğimiz iç görüşleri de derleyerek bu başlıkları kapsamlı bir şekilde inceliyoruz.

Temel İhtiyaçlar

Temel ihtiyaçlar konusuna eğildiğimizde **barınma ve yiyecek tedariki** konuları ön plana çıkmaktadır. **Beslenme sorununun** önemli bir kısmının, Kızılay tarafından verilen Kızılay Kart²¹ tarafından sağlandığını görüyoruz. Kızılay Kart'ın bir milyondan fazla yararlanıcısı bulunuyor, aylık olarak kişi başı 120 TL²² gibi bir tutar sağlanıyor. Bu destek, ihtiyaçların tamamını karşılamak için yeterli olmasa da mültecilerin gıda ihtiyaçlarını karşılamak konusunda oldukça önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkün. Konu ile ilgili yapılan bir araştırma, Suriyeli mültecilerin yalnızca %57'sinin gelecek yedi gün yemek almak için yeterli paralarının olup olmadığı sorununa evet demiş olması, Suriyeli mültecilerin ekonomik durumlarına ışık tutan bir veri olarak da değerlendirilebilir.²³

Barınma konusunda mültecilerin birçok problemle karşılaştığını söylemek mümkün. Kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin %62,4'ü ev ya da apartman dairesinde barınırken, yüzde %31,5 gibi büyük bir oranı da harabe evlerde barınmaktadır.²⁴ %4'lük bir kesim kamu binalarında ikame etmekte, sokakta yaşayan kesim ise nüfusun %0,1'lük bir kısmını oluşturmaktadır.¹⁹ Bu verilere bakarak, Suriyeli mülteciler arasında evsizliğin büyük bir sorun olmadığını söylemek mümkündür. Bu noktada göze çarpan, yaşadıkları evlerin niteliğidir. Harabe evlerin, ısınma, su, elektrik gibi birçok ihtiyacı karşılayamaması durumu söz konusudur.

Yaptığımız görüşmelerde elde ettiğimiz veriler, Suriyeli mültecilerin **barınacak ev bulmakta zorlandıklarını, ev sahipleri tarafından ayrımcılığa uğradıklarını göstermiştir**. Türkiyeli ev sahipleri Suriyeli mültecilere ev kiralamak istememekte, kiraya verdiği durumda da daha yüksek fiyatlarla vermektedir. Suriyeli mülteciler için, Türkiyelilerle birlikte, karma denebilecek sosyal konut ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durum, özellikle, dul kadın, LGBTİ birey gibi hassas gruplar için daha da büyük bir sorun teşkil etmektedir. Şiddet, vb. durumlardan kaçan hassas gruplar, sığınma evlerinde belirli bir süre konaklayabilmekte, fakat buraya ulaşmakta sorunlar yaşamaktadırlar. Sığınma evlerine yönlendiren kurumlar, Suriyeli mülteci gruplarından bu hakka sahip olduklarına dair bilgi eksikliği yaşayabilmektedirler. Sığınma evlerinde barınan hassas grupların dış dünyayla bağlantısı kesilmekte ve istihdama katılamamaktadırlar, bu da kendi ayakları üzerinde durmalarını zorlaştırmaktadır.

Eğitim

Dünya çapında, yüksek öğrenim görme oranı ortalamada %36 oranını

21 - Kızılay Kart, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen, Türk Kızılay, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı, T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliğinde uygulanan bir yardım. Kızılay Kart sistemi, Kızılay tarafından kişi başı aylık bir tutar belirlenerek aylık belli bir bakiyeye sahip olmalarını ve bakiyelerini istedikleri zaman ve istedikleri şekilde kullanmalarına olanak sağlıyor.

22 - Teyit.org, "Suriyeli mültecilere içinde 930 TL bulunan yardım kartı verildiği iddiası", 2018.

23 - AFAD, "Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması" 2017, sf. 98.

24 - A.g.e. s. 89

bulurken, mülteciler için bu oran %1'de kalıyor.²⁵ **Eğitim konusu hem temel haklara erişim hem istihdama erişim, hem de sosyal entegrasyonun sağlanması açısından baktığımızda mülteci sorunu içinde birçok sorunu çapraz kesen bir konu.** Yeni bir okul ortamına uyum sağlamak, yeni bir ülkeye kendi ülkesinden ya da mülteci kamplarından gelmiş bir çocuk için üstesinden gelmesi oldukça büyük bir iş. **Türkiye'de Suriyeli nüfusun çok önemli bir kısmının genç olması bu neslin eğitim sistemine dahil edilmesi konusunu daha da önemli kılıyor.**

Suriyeli mültecilerin genel eğitim durumlarını inceleyen bir araştırmaya göre, 15 yaş ve üstü Suriyeli mültecilerin %31,3'ünün şimdiye değin hiçbir formel eğitim almadığı görülmektedir. Bununla birlikte, yükseköğrenim seviyesinde eğitim alan Suriyelilerin sayısının görece daha düşük olmasına karşın Suriyeli mültecilerin %21'i en az lise mezunudur.²⁶

Türkiye'deki Suriyeli çocuklar, resmi eğitim kurumlarında ve Geçici Eğitim Merkezleri'nde (GEM) eğitim alıyorlar. GEM'ler, resmi diploma sağlayamasa da Suriyelilerin anadillerinde eğitim almasına imkân veren kurumlar ve uzun vadede hepsinin kapatılması ve tüm çocukların resmi eğitim kurumlarında eğitim alması hedefleniyor. En güncel kayıtlara göre, okul çağında olan Suriyeli çocuk sayısı yaklaşık olarak 865.000 civarında ve 2018-2019 eğitim yılında tahmin edilen **okullaşma oranı ise %65**. Bir önceki öğrenim yılında bu oran %60'lara kadar çıkmıştı.²⁷ Bu oranın yükselmesinde devlet tarafından Türkiyeli vatandaşlara halihazırda uygulanan Şartlı Nakit Transferi'nin (ŞNT) etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çocukların okullaşması için sağlanan aylık olarak 35-60 TL gibi bir desteğin, özellikle, geçim giderlerinin daha düşük olduğu doğu illerinde etkili olması beklenebilir.

Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi incelendiğinde, okullaşma oranlarının yaş büyüdükçe düştüğü gözlemleniyor. İlkokul eğitimine kayıtlar oldukça yüksek oranlarda seyrederken, lise seviyesinde okullaşma oranları Suriyeli çocuklarda oldukça düşük. Lise-üniversite çağı sayılabilecek 12-24 yaş grubu arasında yapılan bir çalışma,²⁸ bu kişilerin %73'ünün Suriye'deyken öğrenci olduklarını ve yalnızca %18'inin çalışmakta olduğunu, şimdi ise %47'sinin çalışırken yalnızca %29'unun öğrenci olduğunu söylüyor. **Bu oranlara baktığımızda, lise çağındaki Suriyeli çocukların büyük bir kısmının eğitimden ayrılarak çalışmaya başladığını söylemek mümkün. Bu konunun da çocuk işçiliği sorunuyla birlikte incelenmesi gerekiyor. Çocuk işçiliği konusunun önemi, birçok görüşmeci tarafından da defalarca dile getirilen bir başlık. Aynı şekilde, küçük yaşta gerçekleşen evlilikler de gençlerin eğitimden kopmasında bir etken olarak karşımıza çıkıyor.** Eğitim konusunda sorunları incelediğimizde, belli bir yaş grubu üzerin-

25 - UNHCR, "UNHCR report highlights education crisis for refugee children", 2017

26 - INGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatları Monitörü", 2017, s. 3

27 -SETA "Suriyeli Çocukların Yıllara Göre Eğitim Verileri ve Okullaşma Oranları", 2017

28 - INGEV, "Capacity Building in Support of Young Refugees in Metropolitans", 2016, s.8

deki gençlerin çalışmak zorunda kalmak, dil bariyeri gibi sorunlar yüzünden örgün eğitime dahil olamadığını söylemek mümkün. İncev'in Gençlik Araştırması,²⁹ 15 yaş üzeri olan grubun aldıkları eğitimin büyük bir kısmını Suriye'de aldığını, Türkiye'ye kaçtıktan sonra eğitime devam edemediklerini belirtiyor. Görüşmelerimizde de bu konu toplumsal cinsiyet bağlamında gündeme gelen bir konuydu. Özellikle, gelir getirici işlerde çalışma yükümlülüğü olan erkeklerin, eğitime devam edemedikleri, bunun yerine çalışarak geçim sağlamaya çalıştıkları belirtildi.

Gençlerin %57'si günlük hayatta yetecek kadar Türkçe bilmediklerini ifade etmişler. Aynı şekilde, Eğitim Reformu Girişimi'nin "Bir Arada Yaşamı ve Geleceği Kapsayıcı Eğitimle İnşa Etmek" çalışması,³⁰ resmi okullar yerine GEM'lerde eğitim alan çocukların büyük kısmının Türkçe bilmedikleri için bu merkezlere yönlendiğini söylüyor. **Eğitim ihtiyaçları göz önüne alınırken, bu grubun ihtiyaçlarını da değerlendirilmesi ve hiçbir neslin 'kayıp nesil' haline gelmemesini sağlamak gerekiyor. Örgün eğitime dahil olmayan bu gençlerin dil eğitimleri ve mesleki eğitimler ile hayata karşı daha donanımlı ve kendine yeten bireyler haline getirilmesi mümkün.**

Saha çalışması kapsamında görüştüğümüz birçok sivil toplum kuruluşunun da vurguladığı üzere, ilkokula başlayan öğrencilerin öğrenimlerinin ve okullara devam durumlarının izlenmesi, örgün eğitim içinde yer almayan öğrencilere yönelik telafi ve destekleme öğrenme programları, meslek ve beceri eğitimlerine erişimi öne çıkan müdahale alanları olabilir.³¹ Mülteciler açısından bakacak olursak, çocukları için düzenli eğitim talepleri, mesleki eğitim, bilgisayar-teknoloji eğitimi, İngilizce, iş kurma, spor ve sanat kursları gibi talepleri bulunmaktadır.³² Gençlerin ise en büyük ilgileri, sanat, spor, zanaatlar, bilgisayar-yazılım, tamirat, çiftçilik ve teknisyenlik olarak öne çıkmaktadır.³³

Suriyeli Mültecilerin Ekonomik Durumu

Suriyeli mültecilerin ekonomik durumlarını incelediğimizde, öncelikli olarak vurgulanması gereken veri, nüfusun **%85'i için temel gelir kaynağının çalışarak elde ediyor olması.**³⁴ Bu konuda, medyada ve halk arasında Suriyeli mültecilerin büyük bölümü aynı veya nakdi destekle geçindiğine dair bir yanlış bilgi dolaşmakta. İncev'in raporuna göre,³⁵ aynı ve nakdi desteğin temel geçim kaynağı olması Suriyeli mültecilerin hane halklarının sadece %6'sı için geçerli. Bir diğer %6'lık kesim, aile ve arkadaşlarından gelen para destekleriyle, %3'ü ise Suriye'den getirdikleri kişisel birikimleri ile geçinmekte.³⁶

Suriyeli mültecilerin gelir dağılımlarına baktığımızda, 2017 yılı itibarıyla

29 - A.g.e. s.8

30 - Eğitim Reformu Girişimi, "Bir Arada Yaşamı ve Geleceği Kapsayıcı Eğitimle İnşa Etmek", 2018, s. 17.

31 -A.g.e. s. 20

32 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatları Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017, s. 5.

33 - İNGEV, "Capacity Building in Support of Young Refugees in Metropolitans", 2016, s. 10

34 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatları Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017, s. 2

35 - A.g.e

36 - A.g.e

907 TL ve daha az kazanan kesim %32,10'luk bir dilimi, 908 TL ile 1818 TL arasında kazanan kesim %50,4'lük bir dilimi, 1819 TL ile 3639 TL arasında kazanan kesim %15,4'lük bir dilimi ve 3640 TL ve üzeri kazanan kesim %2,1'lik bir dilimi kapsamaktadır.³⁷ Ortalama **hane halkı büyüklüğü 6,2** kişi iken, **gelir getiren ortalama kişi sayısı, 1,4'tür.**³⁸ Türkiye'de dört kişilik bir hane için açlık sınırının bu çalışmanın yapıldığı sene olan 2017'de 1.608,13 TL³⁹ olduğu göz önüne alındığında, Suriyeli mülteci popülasyonunun oldukça zor koşullarda hayatlarını sürdürdükleri sonucuna varılabilir.

Öne çıkan bir başka veri ise, mültecilerin Türkiye'ye geldiğinden beri hane veya haneden herhangi bireyin borç alma durumları ve borç alma sebepleridir. Toplamda %29,6'luk bir kesim borç almış olduklarını ifade etmişlerdir. Borç alma sebeplerine bakıldığında ise, kamp dışı yaşayan mültecilerin %67,2'si ev/kira ödemek için borç almakta.⁴⁰ Göze çarpan bir diğer boyut ise eğitim masraflarını karşılamamanın ne kamp içinde ne kamp dışında bir borç alma sebebi olmamasıdır. Konut, yiyecek, sağlık ve giyim masrafları gibi temel ihtiyaçları karşılamakta kullanılan gelir ve borçların yanında **eğitim masraflarını karşılamamanın bir öncelik ol(a)madığını söylemek mümkündür.**⁴¹

Sosyal yardım olanakları incelendiğinde, en öncelikli sosyal yardımın olarak Kızılay Kart oluşunu söylemek mümkün. Düzenli ya da düzensiz sosyal yardım aldığını söyleyen mültecilerin %66'sı Kızılay Kartı kullandığını ifade etmektedir.⁴² Kızılay Kart da yukarıda belirtildiği üzere Avrupa Birliği tarafından sağlanan fon ile karşılanmaktadır. Yani, halk arasında ve medyada Suriyeli mültecilere dair tüm kaynakların devlet tarafından karşılandığı algısı doğru değildir. Öte yandan uzun vadede Kızılay Kart gibi yardımların sonlandırılacağı ve bu sebeple ekonomik süreçlere katılım yolunda çaba sarf edilmesi gerektiği görüşmecilerimiz tarafından dile getirilen konulardan biriydi.

İstihdam

İstihdama katılım konusu, mültecilerin ekonomik durumunu, sosyal entegrasyonunu ve onurlu ve bağımsız bir hayat sürdürülebilmesini doğrudan etkileyen, bu bağlamda en öncelikli müdahale alanlarından biri. Bununla birlikte, mültecilerin çalışma hayatının dışında olması ülke ekonomisi için de oldukça önemli bir kayıp. **Suriyeli mültecilerin istihdama erişimine yönelik sorunlar incelendiğinde öncelikli olarak kayıt dışı çalışma ve kültürel farklar ve olumsuz istihdam koşulları gibi konular öne çıkmaktadır.**

İstihdam konusunda İncev'in Mülteci Hayatlar Monitörü çalışması birçok

37 - Bu çalışmadaki sayılar dolar üzerinden ifade edilmiştir. 2017'den bu yana gerçekleşen kur farkından ötürü, belirtilen sayılar 2017 yıllık ortalama dolar-TL paritesine göre TL'ye çevrilerek rapora eklenmiştir. AFAD, "Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması" 2017, sf. S. 65.

38 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017, s. 2

39 - Türk-İş, "Aralık 2017 Açlık ve Yoksulluk Sınırı", 2017.

40 - AFAD, "Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması" 2017, s. 70 ve 71.

41 - A.g.e.

42 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017, s. 4

veri sağlamaktadır. Bu çalışmaya göre, Suriye mülteci nüfusunun %31'lik bir kesimi istihdama katılmaktadır.⁴³ Ancak burada, Suriyeli çalışanlar arasında kayıt dışı çalışma oranlarının yüksek olması, doğru bilgiye ulaşmamızı zorlaştırmakta. **Bu araştırma kayıt dışı çalışma oranının %98'den daha fazla olduğunu ifade ederken, T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın verilerine göre Suriyeli mülteciler için alınmış olan toplam çalışma izni sayısı yalnızca 20.900.**⁴⁴

Bu sorun, yaptığımız görüşmelerde de sık sık dile getirildiği üzere kolaylıkla çözümü bulunamayacak karmaşık bir sorun. Bir görüşmecimiz, kayıtsız istihdamın başlıca sebeplerini, işverenler açısından kayıtsız işçi çalışmanın 'ucuz işgücü' gibi görülmesi, çalışma izni alınması için ödemesi gereken aylık ücret ve sektörler göre değişen Suriyeli işçi çalıştırma kotası olduğunu belirtti. Buna ek olarak saha çalışmasında, Suriyeli mültecilerin de farklı sebeplerden kayıt dışı istihdama itildiği vurgulandı. Bu sebeplerin başında mültecinin resmi olarak kayıtlı olmaması, aldığı kısıtlı sosyal yardımlardan mahrum kalmak istememesi ve ülkedeki geleceğinin belirsizliğinden dolayı uzun vadeli düşünmemesi geliyor. Yaptığımız görüşmelerde sıklıkla vurgulandığı üzere, kayıtsız istihdamın yüksek olması, mültecilerin çalışma koşullarını oldukça olumsuz etkiliyor ve onları güvencesiz çalışma ortamlarında çalışmaya sürüklüyor. Kayıtsızlığın azaltılması için bir adım, çalışma izinlerini almanın kurumların sorumluluğundan bireylerin sorumluluğuna dönüşmesi ve bölgeselleşmesi olabilir.

İngev'in araştırmasına göre, Türkiye'de çalışmayan ve iş aramayan Suriyeli mültecilerin oranı nüfusun %50'si³⁰. Kadınların istihdama katılımının oldukça düşük olması, bu oranın yüksek olmasının başlıca sebeplerinden biri. Mültecilerin istihdama katılımı toplumsal cinsiyet lensinden incelendiğinde, Suriyeli mülteci kadınların istihdama katılımı %17⁴⁵ iken Türkiye'de kadınların istihdam oranı %29,3.⁴⁶ Suriye'de savaş öncesinde de kadınların istihdama katılımının Türkiye'deki şu andaki orandan daha düşük olduğu, göç sonrası koşulların ağırlaşması ile kadınların istihdama daha çok katıldığı belirtilmiştir. Ancak yine de Suriyeli kadınların büyük bir kısmı istihdama katılmamaktadır.⁴⁷

İşsizlik oranları incelendiğinde, Suriyeli mültecilerdeki işsizlik oranı %17,2. Formel eğitimi olmayanlar arasındaki işsizlik ise %14'ün altına düşüyor.⁴⁸ **Bu veri, eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranının yükseldiğini gösteriyor.** Bunun açıklaması olarak Suriyelilerin çoğunlukla düşük nitelikli işlerde iş bulabildiklerini söylemek mümkün. En dikkat çeken nokta ise sayıları görece az olan yüksek öğrenim mezunlarının neredeyse %34'ünün işsiz oluşudur.⁴⁹ Yaptığımız görüşmelerde, denklik almadaki zorluklar ve

43 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017. s. 3

44 - Mülteciler Derneği, "Türkiye'de Çalışma İzni Verilen Suriyeli Sayısı",

45 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017. s. 3

46 - TÜİK, "İşgücü İstatistikleri, 2018.

47 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017. s.3

48 - A.g.e. s. 3

Suriyelilerin iş hayatında uğradığı ayrımcılık bunun başlıca sebepleri olarak gösterildi. Bu durumun sonucu olarak da **Suriyeli birçok akademisyenin, doktorun ve yüksek öğrenim görmüş birçok insanın önce Türkiye’de oldukça düşük niteliklerde çalışmış olduğu gözlemleniyor. Bu ve başka sebepler, eğitilmiş bu kesimin Avrupa Birliği ülkeleri ve Kuzey Amerika başta olmak üzere farklı ülkelere göç etmesine sebep oluyor.**

Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmı da kendi işini yapmakta. **2011’den beri, Türkiye’de Suriyeliler tarafından 381 milyon dolardan fazla sermayeye sahip, 7000’in üzerinde işletme kurulmuştur.⁵⁰ İngev’in paylaştığı araştırmaya göre,⁵¹ bu işletmeler ortalama olarak 9,4 kişi istihdam ediyor, işletme sahiplerinin %39’u Türkiye’de bir iş daha kurmayı planlıyor ve %76’sı Suriye’de savaş bittikten sonra bile Türkiye’deki işlerini sürdürmeyi ve Suriye pazarına açılmayı hedefliyor.** Building Markets’ın araştırmasına göre, kurulmuş işler KOBİ seviyesinde ve bunların çoğu mikro ölçekli olarak, buldukları şehirlerde faaliyet göstermekte. Suriyeli iş insanlarının en çok faaliyet gösterdikleri sektörler toptan/perakende satış, araç tamiri, üretim, konaklama ve yiyecek hizmetleri, bilgi ve iletişim sektörleridir. Suriyeliler tarafından kurulan şirketlerin önemli bir kısmı ihracat yapmaktadır, başlıca ihracat yaptıkları ülkeler Suriye, Irak ve diğer Arap ve Körfez ülkeleridir. Bu işletmelerin çoğunun ana müşterileri yine Suriyelilerdir, ana müşterisi Türkiyeli olan işletmeler ise kendilerini yerel pazara daha uyum sağlamış ve rekabetçi olarak konumlanmaktadır.⁵²

Kendi işini yapan iş insanı ve Suriyeli girişimcilerin **bilginin merkezileşmesi, seyahat engellerinin kalması, yatırım desteğine ve kredilere erişmelerinin kolaylaşması, girişimlere yönelik hibe ve teşviklerin arttırılması gibi iş kolaylaştırıcı uygulamalara** ihtiyacı olduğu vurgulandı. Görüşmecilerden biri, çarpıcı bir örnek olarak Suriyeli iş insanlarının Türkiye’deki yasal çerçeveyi bilmemesinden ve bu konuda destek alamamasından ötürü daha önce defalarca dolandırılan Suriyeli bir iş adamının hikayesini paylaşıyor.

Bu zorlukları aşmanın bir yolu, Türkiyelilerle kurulan ortaklıklar olabilir.⁵³

Suriyeli iş insanları, Türkiye’nin Arapça konuşan nüfusunu tanımakta ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika pazarına erişimde bağlantıları bulunmaktadır, bu ise Türkiyeliler için yeni pazarlara erişim için bir fırsat sunmaktadır. Türkiyeli işletmeler ise mevzuata ve yerel iş yapış şekillerine daha hâkim oluşlarıyla, Suriyeli iş insanlarının buradaki başarı oranlarını arttırabilir. Suriyelilerin Türkiyelilerle birlikte iş yapması, uzun vadede çok daha fazla göreceğimiz bir olgu olarak bahsediliyor, buna ek olarak uyum içinde var olmak için de önemli bir yapıtaşısı olarak görülebilir.

49 - A.g.e.. s. 3

50 - Building Markets, “On Year Later: Revisiting the Contributions of Syrian Entrepreneurs in Turkey”, 2018, s. 5

51 -INGEV, “Suriyeliler Tarafından Kurulan Şirketler İçin Potansiyel İyileştirme Alanları, 2017.s.20

52 - Building Markets, “On Year Later: Revisiting the Contributions of Syrian Entrepreneurs in Turkey”, 2018, s. 7

53 -Building Markets, Türkiye-Suriye İş Ortaklıkları, 2018, s. 3.

Yaptığımız görüşmelerde **kültürel farkların istihdama yönelik yarattığı sorunlar öne çıkıyor**. Akademiden bir görüşmecimiz, kültürel farklılıklardan ötürü mültecilerin iletişim kurma şekilleri ve sosyal becerileri kıstaslarında farklılıklar olduğu, bunun da istihdam olanaklarını olumsuz etkilediğini vurguluyor. İş hayatında oldukça önemli olan tutum, davranışlar ve kültürel kodlarına dair bilginin zayıf olması, mültecilerin farklı konularda becerileri olmasına rağmen iş hayatında sorun yaşamalarına sebep oluyor. Küresel örnekler incelendiğine, mültecilere CV yazmak ve iş mülakatları konusunda destek vermek, Türkiye’de iş kültürü ve iş yaşamı hakkında mültecileri bilgilendirmek, iş görüşmeleri öncesinde uygun kıyafet desteği sağlamak gibi çalışmaların faydalı olduğu belirtildi.

Mültecilerin Türkiye’de işçi açığı bulunan sektörlerde istihdama katılması hem mültecilerin güçlenmesi hem de ülke ekonomisine olumlu katkısı düşünüldüğünde oldukça anlamlı. Yaptığımız görüşmelerde, mültecilerin üretim alanında özellikle tekstil sektörü ve tarımda ihtiyaç olan iş gücünü sağlayabileceği vurgulandı. İç gücüne ihtiyaç duyulan sektörler ile iş arayan mültecileri birleştirmek hedefler arasında, görüşmelerimizden öğrendiğimiz kadarıyla gerek kamu gerek STK ve uluslararası organizasyonlar bu konu üzerine çalışmaktadırlar.

Sağlık

Mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimi, yaşadıkları eşitsizliklerin azaltılması açısından oldukça önemli bir konu. Savaş ve iç karışıklıklar nedeniyle ülkesini terk edip gelen bireylerin uygun olmayan yaşam koşullarında hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmaları, birçok sağlık sorununu da beraberinde getiriyor.

Mültecilerin en sık karşılaştığı sağlık sorunlarını incelediğimizde, beslenme bozuklukları, çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri, fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanmalar, kronik hastalıklar, istenmeyen gebelikler, düşük ve doğum komplikasyonları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi sorunlar göze çarpıyor.⁵⁴ Bununla birlikte, savaşın başında bebek ve çocuk olanlar ile savaş başladığı zamandan itibaren dünyaya gelen bebeklerin aşıları yapılamadığından çocuklarda suçiçeği, difteri, boğmaca, kabakulak, tetanos gibi hastalıklar görülmektedir.⁵⁵

54 - Turgut Özcan, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu, “Suriyeli Mültecilerin Sağlık Sorunları ve Bir Çözüm Modeli”, 2016.

55 - Aylin Sinem Gültaç & Pınar Yalçın Balçık, Hacetepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, “Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık Politikaları”, 2018, s. 197.

Tüm bu sağlık sorunlarına ek olarak hem çocuklarda hem de yetişkinlerde **psikolojik sağlık sorunlarının** sıklıkla görüldüğünü söylemek mümkün. Mülteciler, depresyon, kaygı bozuklukları, uyku bozuklukları ve post-trav-

matik stres bozukluğu başta olmak üzere birçok ruhsal sorun yaşamakta. AFAD'ın paylaştığı verilere göre, Suriyeli mültecilerin %41,9'u psiko-sosyal desteğe ihtiyacı olduğunu belirtiyor.

Mültecilerin yaşadığı sağlık sorunlarını toplumsal cinsiyet lensinden incelediğimizde, kadın mültecilerin sağlık hizmetlerine daha fazla ihtiyacı olduğunu belirtmek mümkün. Özellikle kadınların üreme sağlığına yönelik spesifik ihtiyaçları ve kadına yönelik şiddetin savaş ve göç gibi durumlarda daha da artmasından dolayı fiziksel ve ruhsal anlamda sağlık durumlarını olumsuz etkilenmesi, kadınların sağlık hizmetlerine erişimini çok daha önemli kılıyor.⁵⁶

Türkiye'de mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimine yönelik gerçekleştirilen uygulamalar gereği, acil hal kapsamındaki hizmetlerden kayıtlı olsun olmasın tüm mülteciler faydalanabilirken, acil hal dışındaki hizmetlerden faydalanılabilmesi için kayıt işlemlerinin tamamlanmış olması gerekmektedir. Buna ek olarak, Suriyelilerin yoğun yaşadığı yerlerde daha kolay sağlık hizmetlerine ulaşabilmelerinin sağlanması amacıyla Göçmen Sağlığı Merkezleri oluşturulmuştur.

Mültecilerin sağlık hizmetlerine erişiminin önündeki engelleri incelediğimizde, **dil bariyeri** başta geliyor. Her ne kadar kayıtlı olan mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimi eşit bir şekilde sağlanmış olsa da uygulamada bu hizmet tam olarak sağlanabilmiş değil. **Mülteciler, hastane personeli ile iletişim sorunları yaşıyor ve sağlık sorununu düzgün aktaramadığı için tıbbi hizmetten yeterli şekilde faydalanamıyor. Sağlık merkezlerinde tercüme hizmetlerinin yetersiz oluşu sorunun devam etmesine sebep oluyor. Yaptığımız bir görüşmede, mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimini akıllı telefon uygulamalar ile kolaylaştıran çözümlerin olduğu ve bu örneklerin çoğaltılması çok faydalı olacağı vurgulandı.**

Yaşanan sorunlardan bir diğeri ise, mültecilerin büyük bir kısmının kayıtlı olduğu ilin dışında ikamet ediyor olması. **Bu durumda mülteci acil hal dışında herhangi bir sağlık hizmetinden faydalanamıyor.** Yaptığımız görüşmelerde özellikle İstanbul'da kayıtsız olarak yaşayan mülteciler için bu sorunun öne çıktığı paylaşıldı.

Bununla birlikte, mülteciler bazı durumlarda yasal olarak hakları olmasına rağmen hem kendilerinin hem de sağlık personellerinin yetersiz ve yanlış bilgilendirilmesinden ötürü sağlık hizmetlerine erişmekte sorun yaşıyorlar.⁵⁷ Mevzuatın sürekli güncellenmesi, sevk ve yönlendirme mekanizmalarının karmaşık olması hem sağlık personelinin hem mültecinin

56 - İstanbul Politikalar Merkezi, "Healthcare Access For Syrian Refugees In Istanbul: A Gender-Sensitive Perspective", 2019, sf. 9.

konu hakkında doğru bilgiye sahip olmamasına yol açıyor ve mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırıyor. Yaptığımız görüşmelerde, bazı hastane ve sağlık merkezlerinin mültecileri geri çevirdiği ve Göçmen Sağlığı Merkezlerine yönlendirdiği dile getirildi. Bu sorunların aşılması için, hem mültecilerin sahip olduğu haklarla ilgili bilgiye erişebilmesi, hem de sağlık personellerinin doğru bilgilendirilmesi ve ayrımcılığın önüne geçilmesi gerekiyor.

Yukarıdaki sorunlara ek olarak, psiko-sosyal destek hizmetlerinin yetersiz oluşu sağlık hizmetlerine erişim konusunda önemli bir başlık olarak karşımıza çıkıyor.⁵⁸ Özellikle kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan durumdaki mültecilerin psiko-sosyal desteğe erişimindeki zorluklar yaptığımız görüşmelerde sıklıkla dile getirildi. Burada hem çocukların birebir olarak ve grup seansları ile psiko-sosyal desteğe erişmesi, hem de okulların travmalara duyarlı olması için eğitmenlerin bilgilendirilmesinin önemi vurgulandı.

Sosyal Uyum

Türkiye'nin neredeyse on yıldır Suriyeli mültecilere ev sahipliği yaptığını göz önüne aldığımızda, artık toplam nüfusun ciddi bir kesimini oluşturan bu topluluğun Türkiye'nin geri kalan nüfusuyla uyum içinde yaşaması hem ülke vatandaşları için hem de Suriyeli mülteciler için en öncelikli ve güncel meselelerinden biri. Yaptığımız görüşmelerde sosyal uyum konusu eğitim, istihdam gibi birçok sorunun da merkezinde olmasıyla oldukça sık dile getirilen konu başlıklarından biri oldu.

İngev'in Mülteci Hayatlar Monitörü araştırmasına göre,⁵⁹ kendisini bu ülkenin bir parçası gibi gören Suriyeli mülteci nüfusu %49'dur, bu, sosyal uyum konusunda her iki mülteci den birinin zorlandığını gösteriyor. Kamplarda yaşayan mülteciler için, toplumun diğer kesiminden tamamen kopuk yaşadıkları için bu durum çok daha ciddi bir sorun. Kampların, belli bir tarih verilmese de nihai olarak kapatılmasının hedeflendiği göz önüne alındığında eskiden kampta yaşayan, bilhassa hassas grup sayılabilecek kadın, yaşlı ve çocukların sosyal uyumu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkacak.

Sosyal uyumun önündeki en büyük engellerden biri **dil bariyeri** olarak karşımıza çıkıyor. Günümüz itibarıyla, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin %47'si Türkçe'yi hiç konuşamadıklarını ifade etmişler, %75'lik bir nüfus ise Türkçe okuma yazmayı bilmediğini belirtiyor.⁶⁰ Bu, günlük hayatta kur-

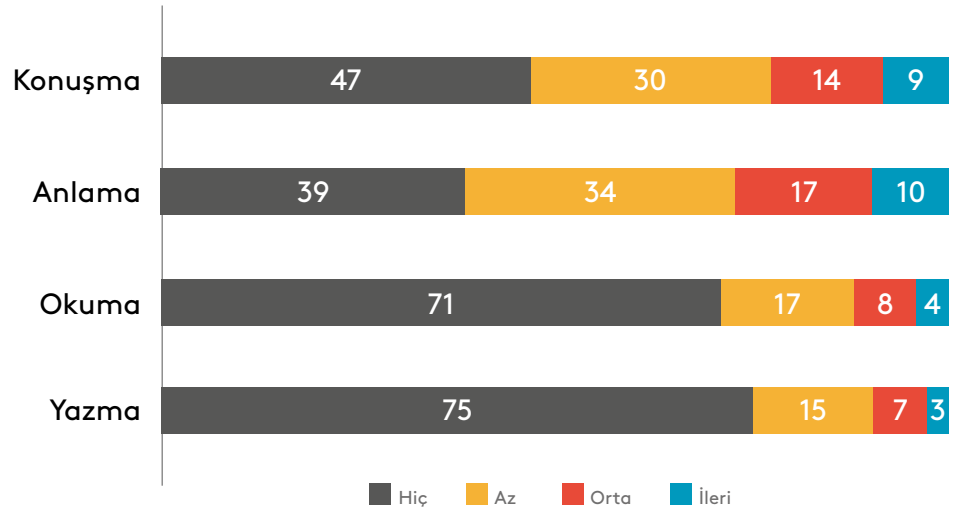
57 - İstanbul Politikalar Merkezi, "Healthcare Access For Syrian Refugees In Istanbul: A Gender-Sensitive Perspective", 2019, sf. sf. 16.

58 - A.g.e., sf. 13.

59 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017. s.5

dukları her etkileşimde hayatlarını etkileyen çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. Dil konusunda şu an Toplumsal Gelişim Merkezi Eğitim Ve Sosyal Dayanışma Derneği (TÖGEM) vb. kurumlar üzerinden çalışmalar yürütülüyor, bu adımların en baştan atılmamış olması ise, Türkiye'nin böyle büyük bir krize hazırlıksız olarak yakalanmış olmasından kaynaklanıyor. Bunlara ek olarak sivil toplum kuruluşlarının mesleklere yönelik terminolojik dil eğitimi vermesi, Suriyeli bireylerin iş hayatına daha kolay uyum sağlaması için önemli bir alana müdahale ediyor.

Türkçe okuma, yazma, konuşma ve anlama olarak hangi seviyedesiniz?

Kaynak: Ingev Mülteci Hayatlar Monitörü

Sosyal uyum, tek taraflı olarak çözülebilecek bir konu değil ve sebebi de sadece dil bariyeri değil. Hem Türkiyeli hem de Suriyeli toplumların birbirlerine dair **önyargılarının değişmesi ve toplumlar arasında diyalog kurulması şart. Medyada Suriyelilere yönelik çıkan yanlış bilgiler toplumdaki algıyı olumsuz etkiliyor ve nefret söylemlerini çoğaltıyor.** Özellikle Türkiye'nin doğusunda Suriyeliler ile Türkiyeliler arasında daha büyük bir gerilimin sonucu olarak daha çok çatışma çıktığı biliniyor. Ipsos'un paylaştığı bir araştırma, Türkiyelilerin %77'sinin son yıllarda yaşanan göçler sebebiyle ülkedeki değişimlerin negatif olduğuna inanıyor ve %66'sı sınırların kapatılmasını istiyor.⁶¹

Yaptığımız görüşmelerde sosyal uyumun sağlanması adına sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği faaliyetleri sadece mülteciler özelinde değil, herkese açık olarak yapmalarının önemi vurgulandı. Burada amaç, aynı mahallede yaşayan Türkiyelilerin de yürütülen çalışmalardan faydalanması, hem de Suriyeliler ve Türkiyelilerin anlamlı bir şekilde bir araya gelmesini sağlayacak ortamlar oluşması. En somut örnek olarak birlikte yemek yapma üzerine tasarlanmış projelerin ve uygulamaların olumlu

60 - İNGEV, "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü: Özet Değerlendirme", 2017. s. 5

61 - IPSOS, "Global Views on Immigration and the Refugee Crisis", 2017, s. 12 & s. 23

sonuç verdiği belirtildi. Suriyeli ve Türkiyeli katılımcıların **birlikte yemek yapması, birbirleriyle kültürlerini paylaşma ve birbirinden öğrenme pratiklerinin gelişmesini sağlıyor**. Bu da iki kültür arasındaki benzerliklerin keşfedilmesine ve toplumlar arasındaki ilişkilerin ve kültürlerin zenginleşmesine olanak kılıyor.

Bu uygulamaların bir diğer ortak özelliği de çoğunlukla kadınlara yönelik çalışmalar olması. Bu da aslında toplumsal cinsiyet rollerine yönelik de i görü elde etmemizi sağlıyor. Yaptığımız görüşmelerde, Suriye kültürünün Türkiye'ye göre daha geleneksel olduğu **ve Suriyeli kadınların Trkiyelilere kıyasla daha az sosyal hayata katıldığı belirtildi**. Kadınları bir araya getirerek bu kültürel kodlara uygun olarak gerçekleştirilen çalışmaların daha etkili olduğu vurgulandı. Bir başka deyişle, yapılan projelerin başarısını etkileyen şeylerden biri, bu gibi **kültürel kodları iyi okumak** ve bunlara göre davranabilmek oluyor. Görüşmecilerden biri, **Suriyelilerin yaşamını, kültürünü bilmeden yapılan birçok girişim ve projenin başarısız olduğunun altını çiziyor**.

Yapılan çalışmaların içeriğine ek olarak iletişiminin de doğru yapılması ve yani doğru kanallardan duyurulması gerektiği, görüşmecilerimiz tarafından sıklıkla dile getirildi. Bir görüşmeci, tercüme ihtiyacı, birbirleri ile iletişim kurabilmeleri gibi faktörler düşünüldüğünde, akıllı telefonların lüks tüketim olmanın ötesinde temel bir ihtiyaç olduğunu vurguladı. Bu bağlamda, Whatsapp uygulamasının ve Facebook platformunun birçok Suriyeli tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığı paylaşıldı. Bununla birlikte, **iletişim kanallarının doğru bir şekilde kullanılmasının güven ilişkisi kurulabilmesi açısından da oldukça önemli olduğu** görüşmecilerimiz tarafından dile getirildi.

Sonuç

Tüm bu veriler ve bilgiler incelendiğinde, Türkiye'deki mültecilerin birçok alanda yaşadığı sorunların çözümüne yönelik ne çıkan belli başlı müdahale alanları bulunuyor. **Bunlardan ilki bu durumun geçici olmadığını kabul etmek ve bu alandaki tüm uygulamaları kalıcı ve uzun vadeli çözümler yaratacak şekilde tasarlamak**. Yaptığımız görüşmelerde de vurgulandığı üzere, Suriye'deki savaşın devam ettiği gerçeği de göz önüne alındığında Suriyeli mülteciler için ülkelerine geri dönme ya da başka bir ülkeye göç etme seçeneği geçen yıllarla birlikte gitgide azalıyor. **Bununla birlikte, Türkiye'deki Suriyeli genç nüfusun büyük bir kesimi, artık "buralı".** **Grşmecilerimizden birinin, 17 yaşında Suriyeli bir mültecinin Suriye'yi bilmediğini, Halep'e gitse artık kaybolacağını anlat-**

tığı hikâyeyi paylaşması çarpıcı bir örnek. Bu gerçeğin hem Suriyeliler tarafından hem de Türkiyeliler tarafından benimsenmesi, sosyal uyumun sağlanması ve buna paralel olarak sorunların çözümü için kamuda, sivil toplum kuruluşlarında ve özel sektörde farklı bir perspektif geliştirilmesi oldukça önemli. Bu gerçeğin kabul edilerek, **ortak bir gelecek için üretilecek yerel çözümler kritik gözüküyor.** Bu çözümlerin başarılı olabilmesi için ulusal seviyede uzun vadeli bir vizyon ortaya konması ihtiyacı, duyduğumuz önemli iç görülerden biri oldu. Yerel ve ulusal seviyede aktörler, birlikte politika üretmeli ve işbirliği içinde olmalı.

Bununla birlikte, unutmamak gereken bir nokta da Suriyeli mültecilerin ekonomik ve sosyal anlamda yaşadığı eşitsizliklerin büyük bir çoğunluğu, Türkiyeli insanların da deneyimlediği eşitsizlikler. Ancak mülteci olmak bu eşitsizliklere bir katman daha ekliyor ve bu eşitsizlikleri derinleştiriyor. Eğitime erişim, sosyo-ekonomik durum, yoksulluk, istihdama katılım ve istihdam koşulları, işsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi konularda mültecileri incelerken vurguladığımız eşitsizliklerin büyük bir çoğunluğu Türkiye’de yaşayan insanlar için de geçerli. Bir görüşmecimizin de dile getirdiği gibi **“Suriyeli insanların yaşam şartlarını düzeltmek gerek. Ama o mahallede aynı durumda olan Türkiyeli insanların da yaşam şartlarını düzeltmek gerek.”** Bu sebeple mültecilerin çok daha kırılgan ve güvencesiz bir konumda olduğu gerçeğini unutmadan, toplumda benzer sorunların etrafında bir dayanışma kültürü oluşturmak ve herkesin koşullarını iyileştirecek ve kapsayıcı olacak bir yaklaşımla birlikte çözüm üretmek gerek.

Yukarıda da değindiğimiz üzere, Suriyeli mültecilerin yaşadığı sorunların ciddi bir kısmı, ayrımcılık ve olumsuz toplumsal algı ile doğrudan ilgili. Bu noktada, göç durumunun bir insanlık hali olduğunu unutmamak ve toplumdaki herkesin birçok farklı sebepten göç deneyimini yaşayabileceğini akıllarda tutmak gerekiyor. Çalışmanın en başında da belirttiğimiz üzere, göç eden insanların sayısı dünyada giderek artıyor ve göç hepimizi etkileyen bir sorun olarak karşımıza çıkıyor.

Son olarak, belki de en önemli nokta **mültecilerin yaşadıkları eşitsizliklerin çözüm arayışında, engelliler konusunda da olduğu gibi, yardım temelli bir anlayıştan çıkıp, bireylerin yardıma bağlı halde kalmadan bağımsız bir şekilde kendilerine yetebilmelerini sağlayacak bir anlayışı benimsemek.** Bu noktada mültecilerin haklarını bilmeleri ve bu haklara erişiminin kolaylaştırılması oldukça önemli. Öte yandan, uzun vadede Suriyeli mültecilere yapılacak yardımların bitecek olması, bu konu hakkında bir an önce seri adımlar atmamızı zorunlu kılıyor. Çalışmanın farklı

yerlerinde vurguladığımız gibi bunu sağlamak için de hem nitelikli temel eğitime erişim hem de mesleki gelişimi sağlayacak eğitimlere yoğunlaşmak öne çıkıyor.

Yöntem:

Mültecilerin eğitime katılması, sağlık gibi hizmetlere erişebilmeleri, istihdam, sağlık ve sosyal hayata katılımı ve uyumuna dair sorunlar ve bu sorunların altında yatan konuları irdeleyebilmek amacıyla yaptığımız araştırmada, öncelikle mültecilik alanında yayınlanan küresel, ulusal ve yerel birçok endeks, rapor ve araştırmalardan ortaya çıkan verileri derledik. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Dünya Bankası, Human Rights Watch gibi küresel kurumların paylaştığı raporlar ile KIZILAY, AFAD, TBMM Mülteci Hakları Alt Komisyonu, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, İnsani Gelişim Vakfı (İNGEV), Eğitim Reformu Girişimi (ERG), gibi ulusal kamu kurumlarının, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının hazırladığı çalışmalar ve raporlar analiz edildi.

Yürütülen masa başı araştırması, mültecilik konusunda uzman akademisyen, araştırmacı, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve girişimcilerin katılımında gerçekleştirilen bire bir görüşmeler ile desteklenmiştir. Çalışma kapsamında SGDD-ASAM (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Koç Üniversitesi, KIZILAY, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV), Maya Vakfı, Hayat-Sür Derneği, Yuva Derneği, Girişimcilik Vakfı, Turkcell ve AKP MKYK Üyesi Eski Milletvekili ile bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, uzmanlardan elde edilen görüşler ışığında konu ile ilgili sahadan deneyimler çalışmaya aktarılmıştır.

* Bu rapor S360 tarafından imece Destek Programı Eşitsizliklerin Azaltılması süreci için Eylül - Aralık 2018 döneminde hazırlanarak Şubat 2019'da son haline getirilmiştir.